

DARABOS ÁDÁM¹

Nyugat-európai és magyar: Barankovics István kereszténydemokráciája

Western European and Hungarian: István Barankovics's Christian democracy

Absztrakt

A nyugat-európai kereszténydemokrácia intellektuális mélysége, sikeressége és jelentősége jellemzően vizsgálódási kereten kívül helyezi a kelet-közép-európai és benne a magyar kereszténydemokrácia jellegzetességeit, valamint a kettő viszonyát (beleértve a hasonlóságokat és a különbségeket). E tanulmány amellett érvel, hogy a kereszténydemokrácia területenként eltérő változatainak – összehasonlító – vizsgálata szükséges, és a magyar típus megértéséhez Barankovics István (1906–1974) gondolkodását kell rekonstruálni. A tanulmány kifejti, hogy a magyar kereszténydemokrácia szellemi vezetőjének kereszténydemokráciája is két forrás ötvözéseként értelmezendő: míg a perszonalizmus, a demokratizmus-popularizmus és a keresztény világnézeti párt koncepciójában nyugat-európai szálak jelennek meg, addig az evangéliumi szocializmus és a keresztény magyar állameszme sajátosan magyarrá teszi Barankovics kereszténydemokráciáját.

Kulcsszavak: keresztény politikai gondolkodás, kereszténydemokrácia, Barankovics István, politikai ideológiák

Abstract

The intellectual depth, success, and significance of Western European Christian democracy typically have typically placed the characteristics of its Central and Eastern European counterparts – including the Hungarian case – as well as the relationship between them, including similarities and differences, outside the scope of examination. This study argues that a comparative examination of the different variants of Christian democracy in different regions is necessary, and that in order to understand the Hungarian type, the thinking of István Barankovics (1906–1974) must be reconstructed. The study explains that the Christian democracy of the intellectual leader of Hungarian Christian democracy can also be interpreted as a combination of two sources: Western European influences are evident in his concepts of personalism, demorcatism-popularism, and the Christian worldview

¹ NKE EJKK VTKI, Axioma Központ.

party, whereas Evangelical socialism and the Christian Hungarian state concept make Barankovics' Christian democracy uniquely Hungarian.

Keywords: Christian political thought, Christian democracy, István Barankovics, political ideologies

Bevezetés

A kereszténydemokrácia főként nyugat-európai jelenség. Szellemi, ideológiai gyökerei és legjelentősebb politikai eredményei (választási győzelmek, a szociális piacgazdaság kialakításához és az európai integrációhoz való hozzájárulás) nyugat-európai országokban, köztük Németországban, Olaszországban, Franciaországban és a Benelux államokban voltak és vannak jelen. Ez abból is érzékelhető, hogy amikor más területek – köztük Kelet-Közép-Európa, illetve dél-amerikai országok (például Chile, Venezuela, Mexikó) – politikusai a kereszténydemokrácia útjára kívántak lépni, sokszor nyugat-európai forrásokból inspirálódtak, illetve ottani politikusokkal és politikai szervezetekkel kívánták felvenni a kapcsolatot. Ez értelemszerűen hozzájárult ahhoz, hogy a – más ideológiákhoz és világnézetekhez (például a szocializmus-hoz, a nacionalizmushoz, vagy a konzervativizmushoz) képest kevésbé vizsgált – kereszténydemokrácia kutatói túlnyomóan nyugat-európai kereszténydemokráciákkal foglalkoznak.

A kelet-közép-európai és benne a magyarországi kereszténydemokrácia sok tekintetben a háttérben maradt. Ehhez leginkább az a történelmi körülmény járult hozzá, hogy kommunista rezsimek elnyomása miatt a második világháború után nem tudtak a helyi kereszténydemokrata pártok lendületet venni, illetve – ha organikus fejlődési ívükben lényeges előrelépés történt, akkor – felszámolták őket. Bár elszóródó kezdemények voltak a régióban, ez kb. negyven évvel eltolta a kereszténydemokrata politizálás kifejlődésének lehetőségét. A rendszerváltások után, az elmúlt három és fél évtizedben megjelentek a kereszténydemokrata pártok a térségben, és bizonyos sikerek (például kormánykoalíciókban való részvétel) is kísérték tevékenységüket,² azonban az Európa nyugati részével egyenértékű, s ezáltal jelentős

² Az optimista olvasatokhoz lásd Karatnycky 1998; Carlson 2007.

kutatási érdeklődést érdemlő siker egyelőre elmaradt, vagy legalábbis erősen vitatott.

Nem véletlen, hogy a téma kutatói előtt kihívás a nyugat- és kelet-közép-európai kereszténydemokráciák közötti lényeges hasonlóságok és különbségek meghatározása. Utóbbi esetében az is felmerül, hogy végző soron létezik-e a kereszténydemokráciának egy sajátos, eredeti kelet-közép-európai változata, avagy ez a nyugat-európai „modell” – bizonyos esetekben helyes, más esetekben patológikus – követése.³ Szemléletes példa az efféle dilemmára Kamil Marcinkiewicz és Ruth Dassonneville írása, amelyben a kelet-közép-európai országok kereszténydemokrata pártjainak (majdhogy) hiányáról beszélnek, de hozzátesszik, hogy a „fogalom nyugati értelmében”.⁴ Ez jelzi, hogy a témával közvetlenül nem foglalkozó szerzők (a tanulmány az európai populista pártok és vallásos szavazók viszonyát vizsgálja) is érzékelték, hogy érdemes ezt a kitételel megemlíteni.

Természetesen a nyugat-európai kereszténydemokráciák önmagukban is különböznek. Létezik egyebek mellett francia, német, olasz kereszténydemokrácia, azonban ezekben az esetekben már rendelkezésre állnak országspecifikus monográfiák és tanulmánykötetek, míg a kelet-közép-európai kereszténydemokráciákról ez csak korlátozottan igaz. Többek között az utóbbi jobb megértésének érdekében vizsgálja a tanulmány a magyar kereszténydemokráciákra ideológiai alapvetéseit Barankovics István (1906–1974) politikai gondolkodásán keresztül. Bár a magyar kereszténydemokráciát nem csak Barankovics István alkotja, intellektuális képességei és a mozgalom történetében betöltött szerepe alapján vélhetően a magyar kereszténydemokrácia legjelentősebb alakja. Politikai gondolkodása tehát nem csupán szilárd alapként szolgálhat egy tanulmányhoz, hanem arra is rámutat, hogy miképpen vegyülnek elképzeléseiben a nyugat-európai és a magyar elemek.

³ Lásd például a kortárs kereszténydemokráciát kutató Fabio Wolkensteinnel készített interjút, *RevDem* 2022.

⁴ Marcinkiewicz–Dassonneville 2021.

Vizsgálódási keret

Barankovics István az 1930-as években az új katolikus reformmozgalom tagjaként, főként újságírói-szerkesztői tevékenységével csatlakozott a közélethez.⁵ Cikkeinek többsége *Az Ország Útja*, a *Kis Újság*, a *Magyar Nemzet* és a *Hazánk* hasábjain jelent meg. Ebben az időszakban számos fontos politikussal és értelmiséggel ápolt közeli kapcsolatot (például Pethő Sándorral és Dessewffy Gyulával), illetve került egy társaságba (például Szekfű Gyulával, Sík Sándorral és Griger Miklóssal). A fiatal katolikus értelmiségi már ebben az időszakban nagyrészt elhatárolódott a Horthy-rendszer keresztény-nemzeti kurzusától elsősorban a valódi szociálpolitika hiánya, az antiszemitizmus, majd a 30-as évek második felétől a náciizmus növekvő befolyása miatt. Ezt követően a második világháború vége és a kommunista rendszer megszilárdulása közötti négy évben politikusként, a Demokrata Néppárt (DNP) vezetőjeként vált ismertté.⁶ Miután a „Barankovics-párt” az 1947-es – a kommunisták által szisztematikusan elcsalt – választásokon a második legtöbb szavazatot kapta, a pártvezető az ellenzék tagjaként a keresztény értékeket és alkotmányos demokráciát védelmezte. 1949-es kényszerű emigrációja először Ausztriába, majd az Egyesült Államokba vezette, ahol folytatta írói és szervezeti tevékenységét (például a Közép-európai Kereszténydemokrata Unió elnöke lett).

E rövid áttekintés értelemszerűen nem tudja és nem is kívánja bemutatni Barankovics részletes (politikai) életpályáját. Az erre vonatkozó forrás temérdek. Valójában a Barankovicsról szóló irodalom nagy része (politika)történeti perspektíván keresztül, kronologikus elbeszéléssel ad képet a „magyar kereszténydemokrácia apostolának” életéről.⁷ E szükséges és részletesen kutatott területet azonban – néhány kivé-

⁵ Barankovics szervezeti szinten tagja volt a Bartha Miklós Társaságnak, illetve a Wesselényi Reform Klubnak, majd a Prohászka Ottokár Társaságnak (amelynek alapítója is volt), a Magyar Férfiak Szentkorona Szövetségének, illetve a Deák Ferenc Társas Körnek.

⁶ A magyar kereszténydemokrácia fontosabb eszméi, illetve „pragmatikus” képviselőihez lásd Kovács–Rosdy 1996; Mészáros–Hámori–Gergely 2007; Petrás 2019a. A magyar kereszténydemokrácia szempontjából figyelmet érdemel – többek között – Kovrig Béla (Petrás 2019b), Kerkai Jenő (Balogh 1996; Zachar 2019), Pálffy József (Tabajdi 2019), valamint Mihelics Vid (Frenyó 2002, 2007) munkássága.

⁷ Lásd többek között Gyorgyevics 2001; Gergely 2007; Petrás 2016; Szerencsés 2023.

teltől eltekintve⁸ – nem egészíti ki komoly politikatudományi, így többek között az eszmetörténeti, elméleti, filozófiai vizsgálat; e tanulmány szándékosan az ideológiai aspektust kívánja rekonstruálni.⁹

Továbbá a Barankovics tevékenységét bemutató források túlnyomó többsége az 1945-től 1949-ig tartó időszakot vizsgálja. Ez ugyancsak érthető, hiszen történeti szempontból ez volt tevékenységének legfontosabb időszaka, azonban így háttérbe szorul világháború előtti és alatti, illetve az 1949 utáni munkássága.¹⁰ Ez összefüggésben van azzal, hogy Barankovics jellemzően politikusként jelenik meg, és e szerepét értelmező forrásokat beszédei, illetve politikai cselekvésének elemzése biztosítja. Így viszont Barankovics többnyire nem komoly politikai gondolkodóként van értelmezve, amit kiváló írói tevékenységének forrásai (újságcikkei, tanulmányai) amúgy implikálnának.¹¹

Röviden összegezve, a tanulmány a történeti, politikus-központú, 1945-től 1949-ig tartó időszak helyett politikatudományi, gondolkodó-központú, és leginkább 45 előtti forrásokra támaszkodva (a további életszakaszokra való kitekintéssel) igyekszik a Barankovics-féle kereszténydemokráciát – a tanulmány adta keretek – között rekonstruálni. Ez az eljárás még jobban képes rámutatni arra, hogy a *nyugat-európai* kereszténydemokrata elvek mellett mennyire fontosak voltak Barankovicsnak a *magyar* szempontok.

⁸ A Barankovics Alapítvány által összeállított Kereszténydemokrata Tudásbázis utal Barankovicsra mint politikai gondolkodóra, illetve a feldolgozandó források sokszínűségére, azonban – műfajából adódóan – rövid összefoglalást végez (Kerem Tudásbázis 2015). Ezen túl Kiss Mária Rita (2020) megemlíti politikai gondolkodásának sarokköveit. A politikatudomány eszközeit használó tanulmányok közé sorolható még Tabajdi Gábor (2016) írása.

⁹ Magyar nyelven rövid összefoglalót a kereszténydemokrácia ideológiai alapvetéseiről – többek között – Birkás Antaltól (2020) és a Szent István Intézet szerzőitől (Krúdy Tamás – Nagy Milán – Puskás Balázs [2024]) lehet olvasni.

¹⁰ Az emigrációban Barankovics ritkábban publikált, s akkor is inkább hosszabb, elemző jellegű tanulmányokat készített. Figyelemre méltó, hogy hazájától oly távol mennyire pontosan látta a vasfüggöny mögé zárt magyar katolikus egyház helyzetét; ehhez lásd Kovács–Gyorgyevics 2002, 97–121. Barankovics emigrációs írásaihoz lásd Petrás 2020.

¹¹ Ahogyan Kovács K. Zoltán megjegyzi, „[Ú]jságíróként a reformkori jurnalizmus legjobb hagyományait követte. Bárány Kemény Zsigmond és Csengery Antal nyomdokain járva lett neves közíró és világos logikáját európai látókörű műveltsége támasztotta alá.” Kovács 2001, 11.

Nyugat-európai párhuzamok

A magyar, s ez esetben a barankovicsi kereszténydemokrácia nyugat-európai (részben francia, részben pápai) inspirációja megkérdőjelezhetetlen. Természetesen nehéz elhatárolni, hogy mely esetben beszélhetünk hatásról és mely elemekben párhuzamokról (illetve mikor közvetett nyugat-európai hatásról, amely már „átszűrődött” Magyarországon, például Giesswein Sándoron vagy Prohászka Ottokáron keresztül), az megállapítható, hogy a hasonlóság gyakran kísérteties. Barankovics figyelemmel kísérte az európai eseményeket, ismerte a kontinens korebeli kihívásait és gondolkodóit, egyházi vezetőit.¹²

A szakirodalom több ponton utal erre, ugyanis visszatérő érvelés, hogy a francia katolikus gondolkodók hatással voltak Barankovics eszméire. Gergely Jenő úgy fogalmaz, hogy az a keresztény értelmiségi kör, amelyhez ő is tartozott, az „1930-as évektől a francia neokatolicizmus eszmei-ideológiai hatása alatt állt.”¹³ Gergely a francia katolicizmus nagy képviselőire (Jacques Maritainre, Emmanuel Mounier-re és Gilbert Drura) utalva hangsúlyozza, hogy ők szembeállították a kereszténydemokráciát a fasizmussal és a korporatizmussal és nyitottak a baloldaliak felé, még úgy is, hogy elzárkóztak a marxista szocializmustól. Hozzáteszi, hogy Maritain integrális humanizmusa épít az egyéni szabadságra, a személyiség sérthetetlenségére és a demokrácia pártján áll a diktatúrákkal szemben.¹⁴

A személyes eszmei párhuzamokon túl a pártok közötti hasonlóságokra vonatkozó utalások is találhatók az irodalomban. Petrás Éva a Demokrata Pártról írja: „[a] párt eszmerendszere lényegében nem tért el a kortárs nyugat-európai kereszténydemokrata pártokétól”.¹⁵ Ezt megerősíti Gergely is, amikor kijelenti: „Barankovics pártja az akkori Európa korszerű és sikeres kereszténydemokrata pártjaival – a Konrad Adenauer vezette CDU-val, a Robert Schuman nevével fémjelzett MRP-

¹² Szabó–Gyorgyevics 2017, 282.

¹³ Gergely 1993, 163. Miklós Péter kiemeli, hogy a neokatolicizmus Franciaországból kiindulva terjedt el Európában, és a szociális igazságtalanságok elleni harcban nem zárta ki a baloldali pártokkal való együttműködést sem. Lásd Miklós 2019, 219–220.

¹⁴ Gergely 1993, 163. Kovács K. Zoltán ugyanúgy e három francia gondolkodót emeli ki. Lásd Szabó–Gyorgyevics 2017, 289.

¹⁵ Petrás 2016, 92–93.

vel és Alcide de Gasperi DC-jével – közösséget valló, azonos elméleti platformon álló, a polgári demokrácia és a szociális piacgazdaság mellett elkötelezett keresztény, de nem egyházas, nem klerikális párt volt.”¹⁶

Ezen túl a DNP 1947-es választási sikerét számos nyugati (köztük olasz, francia, angol, svájci, belga és osztrák) lap és párt tudósította és illesztette egy európai perspektívába, azt vélve, „hogyan a magyar politikai fejlődés a korszerű kereszténydemokrácia befogadásával bekapcsolódott az általános nyugat-európai fejlődés áramkörébe”.¹⁷ Végezetül, ahogy Kovács K. Zoltán utal rá, Barankovics sikerének, rövid idő alatti politikai felemelkedésének egyik titka az volt, hogy „korszerű volt és európai”.¹⁸ Jelen tanulmány, egyetértve a személyes és a pártokra vonatkozó állításokkal, a *perszonalizmus*, a *demokratizmus-popularizmus* és a *keresztény világnézeti párt* koncepciójában találja meg a nyugat-európai gondolati szálat. Ezt követően két magyar sajátosság, az *evangéliumi szocializmus* és a *keresztény magyar állameszme* kerül kihangsúlyozásra bemutatva a magyar elemeket. Utóbbiakban is találhatók hasonlóságok nyugat-európai gondolatokkal, azonban azok fő forrása és tartalma magyar.

Perszonalizmus

A nyugati-európai kereszténydemokrácia egyik fő jellemzője a *perszonalizmus*.¹⁹ Az alapgondolat szerint minden ember Isten képmására teremtett és ezáltal sajátos emberi méltósággal bír. Ez – főleg a keresztények és a keresztény kultúrában nevelkedők számára – önmagában még nem lenne különösen jelentős állítás, azonban a korabeli ideológiák, így a nácizmus és a kommunizmus időszakában mégis „sarkos” álláspont. Ráadásul az istenképmasságon alapuló emberi méltóságnak számos mélyreható és messzemenő következménye van, így az is, hogy az emberek elidegeníthetetlen, természetes – egyéni és politikai – sza-

¹⁶ Gergely 1993.

¹⁷ Szabó–Gyorgyevics 2017, 137.

¹⁸ Uo. 344.

¹⁹ Invernizzi Accetti 2019.

badságjogokkal rendelkeznek. Ezek a szabadságjogok nemcsak valamtól (például az államtól vagy a többség zsarnokságától) védenek, hanem a természetjoggal összhangban, a társadalmi életet is megélve az üdvösség felé vezethetnek. Ráadásul nem a társadalmi létből vagy az államból következnek, hanem már eleve adottak, és az állam feladata ezek biztosítása.

Barankovics gondolkodásában az emberi méltóság alapérték, az emberi természet sajátos – Isten általi – adottsága, aminek elismerése mindenkit megillet.²⁰ A DNP *Hazánk* című lapjának 1945-ös elindulásakor Barankovics a *Program és vallomás* című írásában külön utal az emberség és az emberi méltóság tiszteletének szükségességére: „Embernek maradni! – ez a legelső törvény.”²¹ Ráadásul az is világossá válik, hogy az emberi méltóság tisztelete – az emberi egyenlőséggel, a szabadsággal és igazságossággal együtt – szükséges feltétele a kereszténységnek, sőt még a hazaszeretnek is. Az ekkor már kereszténydemokrata politikus amellet érvelt, hogy a 20. század tragédiái részben abból következnek, hogy emberek, sőt akár egész nemzetek feledték el vagy tagadták meg az Istentől kapott természeti törvényt, „mintegy lemondva saját emberi méltóságukról”.²²

Az isteni és a természeti törvények elutasításán túl tehát az emberi méltóság eszméje az egyik fő tényező, ami a kereszténységet a náci ideológiától megkülönbözteti.²³ Az *Ország Útjában* 1939-ben megjelent – Heinrich Tripel berlini jogprofesszor vezérállamról szóló könyvének – recenziójában Barankovics külön hangsúlyozza, hogy a „rosenbergi faji eszme, tartalmának megfelelően, a különböző fajtákhoz való tartozás merőben biológiai alapján méri ki a személyiség értékét és rangját is, tehát tagadja azt az alapvető keresztény tanítást, amely szerint az istenfiúság jogcímén minden embernek egyforma emberi méltósága van”.²⁴ Míg a náciizmus a fajelmélettel ássa alá az emberi méltóság eszméjét, addig a kommunizmus – részben – ateizmusával, hiszen azok

²⁰ Kovács–Gyorgyevics 2001, 18.

²¹ Uo. 98.

²² Uo.

²³ „A rosenbergi faji evangélium természetesen nem ismeri sem az isteni, sem a természeti törvényeken alapuló emberi erkölcsöket.” Uo. 83.

²⁴ Uo.

végző soron „halálos ellenségek”.²⁵ Barankovics szerint az Istentől elidegenedett ember a valóságtól és magától is elidegenedik, ráadásul elveszti a vallás által fenntartott belső kontrollt, amit így a politika külső kontrolja vált fel: így a demokratikus ateizmus szükségszerűen meg fogja gyalázni az emberi méltóságot.²⁶ Másrészt, a kommunizmus „[a]z embert, megfosztva személyisége méltóságától, a társadalom pusztá alkatrészévé fokozta le”.²⁷ Barankovicsnál külön figyelemre méltó, hogy az emberi méltóságot a magyar pártokon is számonkéri, és a magyar totalitárius felfogással szemben is rögzíti, amikor a nyilasokról kiemeli, hogy nyíltan tagadják az egyforma emberi méltóságot.²⁸ Ezekkel szemben Barankovics egyértelműen a keresztény humanizmust, a keresztény nyugati civilizációt és annak „legkényesebb teremtményi és erkölcsi eszméi”-it képviseli, beleértve a „mindenkiben egyformán meglévő emberi méltóság”-ot is.²⁹

Az emberi méltóságnak Barankovicsnál komoly következményei vannak, ugyanis a „szabadsághoz és a demokratikus önkormányzathoz való jog végző soron az emberi személy méltóságában gyökeredzik...”³⁰ Ezen túl az ember más természeti jogokkal is rendelkezik, így többek között a munkához való joggal, a (korlátozott) tulajdonhoz való joggal, a személyes fejlődéshez való joggal, valamint a szabad véleménynyilvánításhoz és vallásgyakorláshoz való joggal. Kovács K. Zoltán kiemeli, hogy Barankovics a magyar kereszténydemokrácia programját többek között az „*Atlanti Chartában*, valamint *San Franciscó-i határozatokban* kifejezett emberi jogokra építette.”³¹ Az államnak tiszteletben kell tartania ezeket, azonban az egyéneknek kötelessége a természetjogi törvényekkel összhangban a közjó szolgálata. Az állam tehát igazságos intézkedésekkel segíti a közjó kialakulását és az emberi személy kibontakozását. Utóbbihoz kapcsolódóan 1948. április 28-án a száznál több

²⁵ Uo. 231.

²⁶ Uo. 232.

²⁷ Uo. 236.

²⁸ Uo. 93. Érdekes, hogy a *Híven önmagunkhoz* is rámutat, hogy a nem kommunista európai materialisták, agnosztikusok és ateisták sokszor vallják a bibliai emberképből származó következményeket, így az emberi méltóság gondolatát is. Lásd uo. 230.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo. 233.

³¹ Szabó–Gyorgyevics 2017, 292.

főt foglalkoztató vállalatok államosításának parlamenti vitáján Barankovics rögzíti: „[m]i ugyanis nem a kollektivizmus, hanem a perszonalizmus hívei vagyunk, ami azt jelenti, hogy... az emberi személyiséget tekintjük annak a legnagyobb értéknek, amellyel szemben minden más dolog, még a kollektívum vagy a kollektivitások is csak eszközöknek minősülnek...”³²

Természetesen az emberi méltóság gondolata és a természetjogi hagyomány jelen volt már Magyarországon (utóbbi valójában a domináns trend volt a magyar katolikus gondolkodáson belül). Mégis, a nyugat-európai gondolkodás, különösen Maritain érezhetően nyomot hagyott Barankovicsban. Kovács K. a viszony feltérképezéséért *A Jacques Maritain-i perszonalizmus Barankovics István eszmevilágában* címmel előadást is tartott. A DNP egykori képviselőjeként, Barankovics közeli munkatársaként, majd örökségének gondozójaként kijelenti, hogy bár egyetlen közvetlen utalást sem talált Maritainre, „[a]nnál több olyan megfogalmazást és állásfoglalást, amelyből egyértelműen kitűnik, nemcsak hogy ismerte a perszonalizmus Jacques Maritain-i értelmezését, hanem Barankovics elméleti, társadalom- és gazdaságpolitikai, államelméleti megállapításai annak gyakorlat (sic! – D. Á.) érvényesítéséről szólnak.”³³ Kovács K. egyrészt utal azokra a tényezőkre, amelyek igazolják, hogy Barankovics közvetlen környezetében, a magyar kereszténydemokrácia megszületésekor jelen voltak Maritain gondolatai: Kovrig Béláék Maritain „teocentrikus integrális humanizmusából” indultak ki a reformpolitikájuk meghatározásakor, míg Rónay György Maritain munkáit értelmezte a DNP hetilapja, a *Hazánk* oldalain.³⁴ Másrészt rámutat azokra a tanításokra, amelyekben Barankovics – és később ezáltal a DNP – követte Maritain eszméit: a természetjog érvényesítésének és az emberi személyiség – egyéni, társadalmi és természetfeletti – kibontakoztatásának szükségességében, a keresztény szabadságeszme perszonalista felfogásában és a személyiségi jogok emberi természetből fakadásának gondolatában.³⁵

³² Idézi: uo. 155.

³³ Uo. 332.

³⁴ Máshol arra is utal Kovács K. Zoltán, hogy Barankovics kiadatta Maritain két híres tanulmányát. Szabó–Gyorgyevics 2017, 309.

³⁵ Uo. 333–335.

Demokratizmus – popularizmus

XI. Piusz pápa *Quadragesimo anno* (1931) kezdetű enciklikája megújította és népszerűvé tette a hivatásrendi gondolatot az 1930-as években Magyarországon. Barankovics ismerte e hagyományt, azonban a keresztény-korporatista államberendezkedésre mint követendő példára nem utal írásaiban. Ő tehát nem része e rövid „hagyománynak”, politikai írásaiban szinte a kezdettől fogva, de az 1930-as évek végétől mindenképpen – a nyugat-európai tendenciákkal összhangban – a demokratizmus szükségessége és értéke mellett érvel.³⁶ A DNP 1945. szeptemberi programbeszédében egyértelműen kijelenti, hogy „[e]gyrészt határozottan és félreérhetetlenül föl kell számolnunk az álkeresztény politikai gondolatot és ennek örökségét, másrészt világosan ki kell fejtenünk az a demokráciát, amelyben eszményképünket megpillantottuk”.³⁷

De vajon tartalmilag milyen ez az eszménykép? Barankovics alapvetései számos tekintetben azonosak XII. Piusz pápa demokráciafelfogásával, ami nem meglepő, hiszen Barankovics szó szerint utal arra, hogy a pártoknak lehetősége van a „pápák szociális és demokratikus világhiáltványaiból lényeges útmutatásokat” venni.³⁸ Róma püspöke 1944-es karácsonyi rádióbeszédében – amelyet sokszor a kereszténydemokrácia egyházi elfogadásának pillanataként aposztrofálnak³⁹ – azt vizsgálja, hogy „az emberi méltósághoz illő demokrácia, összhangban a természeti törvénnyel és Isten kinyilatkoztatásban megnyilvánuló terveivel” miképpen hozhat pozitív eredményeket.⁴⁰ Az általános alapvetéseken túl (például a közjót kell szolgálni, a kereszténység nem utasít el egyetlen államformát sem) XII. Piusz a népet a tömegtől megkülönböztetve a demokráciában élő állampolgárok erkölcsi és szellemi érettségének, valamint a hatalmat gyakorlók kiválóságának szükségességét emeli ki.⁴¹ Mindeközben Barankovics alig egy évvel később a következőt állítja: „Minden politikai intézménynél nagyobb biztosítéka a demokrá-

³⁶ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy Barankovics a szociális enciklika más elemeit – például a szubszidiaritásra vonatkozót – ne tartotta volna irányadónak.

³⁷ Kovács–Gyorgyevics 2001, 295.

³⁸ Uo. 314.

³⁹ Jancsó 2022.

⁴⁰ XII. Piusz 1944; az összefoglaló cikkhez lásd Darabos 2023.

⁴¹ XII. Piusz 1944.

ciának is a demokratikus ember. Hiszünk a demokráciában, de nem azért, mintha abban a csalfa reményben ringatnánk magunkat, hogy a demokratikus kormányforma az emberi jellemtől függetlenül is képes volna az emberi együttélés helyes rendjét biztosítani, hanem azért, mert a demokrácia, a valódi önkormányzat a méltóságának öntudatára jutott ember társas életének legméltóbb rendje.”⁴²

A magyar politikus annyiban haladóbb a pápánál, hogy a demokráciát a legméltóbb rendnek tekinti, azonban ez a kereszténydemokraták között visszatérő érvelés volt. A feltételezett inspirációt tovább erősíti Hantos-Varga Márta, amikor rámutat, hogy a Barankovics által szerkesztett sorozat, *A demokrácia könyvtára* első kiadványa XII. Piusz karácsonyi beszédét – néhol aktuálpolitikai motívumokkal együtt – tolmácsolta.⁴³

Természetesen a demokráciának is többféle formája van; Barankovics a procedurális felfogáson túl valódi önkormányzatot kíván parlamentáris rendszerben, ráadásul – utalva valódi egyenlőségelvű törekvéseire – a politikai mellett gazdasági, társadalmi és kulturális demokráciát követel.⁴⁴ Elméleti érvei alátámasztják keresztény felfogását és demokratizmusát, amikor Suárezre utalva kijelenti: „minden hatalom tulajdonosa az Isten, de birtokosa, gyakorlója, érvényesítője a nép, ami azt jelenti, hogy a hatalom a nép által nemcsak ellenőrizhető, hanem vissza is vonható és meg is szervezhető”.⁴⁵ A modellkövetés kontra magyar út dilemmáját számos alkalommal felvető Barankovics ettől még ragaszkodik ahhoz, hogy a magyar demokrácia hagyományai is megjelenjenek a DNP programjában.⁴⁶ Szintén illeszkedve a nyugat-európai kereszténydemokratákhoz és ez esetben a pápához is organikus egységként beszél a „nép”-ről, s ezzel megkülönbözteti magát a kommunizmus osztályalapú társadalomképétől és a nácizmus faji alapú kirekesztő szemléletétől. Ez a politikai retorikán túl („mi a nép pártja vagyunk”) sok nyugat-európai társhoz hasonlóan a pártok nevében (Kereszténydemokrata Néppárt, Demokrata Néppárt) is megjelent.

⁴² Kovács–Gyorgyevics 2001, 98.

⁴³ Hantos-Varga 2023, 717.

⁴⁴ Kovács–Gyorgyevics 2001, 262, 318.

⁴⁵ Uo. 254.

⁴⁶ Uo. 300.

Keresztény világnézeti párt

A nyugat-európai kereszténydemokrata pártokkal párhuzamosan Barankovics kiállt a keresztény „világnézeti párt” koncepciója mellett.⁴⁷ Eszerint a politikai párt keresztény inspiráción alapszik, s emiatt a kereszténységet képviselő (például az állami hitoktatást, egyházi iskolákat támogató) vagy konkrét egyházvédelmi elképzeléseket (igehirdetés és szervezkedési és általános vallásszabadság)⁴⁸ is támogat majd, azonban nem egyházi párt, s nem közvetlenül a római katolikus egyház, hanem az ország népének érdekeit szolgálja. Híres 1947-es győri beszédének felépítése, s azon belül két egymást követő gondolata tökéletesen illusztrálja a nézőpontot: „Világnézeti párt vagyunk”, majd „Világnézetünk a kereszténység”.⁴⁹

Barankovics ezirányú elkötelezettségének jelentősége akkor érthető meg igazán, ha figyelembe vesszük a keresztények közötti ellentétes álláspontokat, így a közte és Pálffy József első KDNP-elnök között kialakuló törésvonalat, illetve a Mindszenty József hercegprímással való ellentétét. Ahogyan Petrás fogalmaz: Barankovics „kettős – politikai és egyházpolitikai – szorításban” volt.⁵⁰ Bár a polémiákban való elmerülés lehetősége – részben a már rendelkezésre álló irodalom, részben pedig az eltérő fókusz miatt – nem szükséges és lehetséges, arra érdemes utalni, hogy az elvi világnézeti különbségek (például az államforma és a földreform kérdése), illetve a kommunistákhoz való viszonyban való eltérések⁵¹ mellett legalább akkora jelentősége volt az aktuális politikai stratégiai kérdéseknek.⁵² Ahogyan Tabajdi Gábor fogalmaz: „A kortársak vitáit sokszor inkább a világpolitikai helyzettel kapcsolatos kalkulációk és a közeljövőre vonatkozó stratégiai elképzelések okozták. [...] Barankovics István tartós szovjet jelenléttel számolt, míg Pálffy József, vélhetően Mindszenty Józsefhez hasonlóan, az ország

⁴⁷ Uo. 313.

⁴⁸ Szabó–Gyorgyevics 2017, 115.

⁴⁹ Kovács–Gyorgyevics 2001, 313–314.

⁵⁰ Petrás 2016, 91.

⁵¹ Mindszenty részben XII. Piusz pápát követve a kommunista és marxista szervezetekkel mindenfajta együttműködést tiltott és elutasított. Lásd Miklós 2019, 219.

⁵² Miklós az elvi, ideológiai, világnézeti alap helyett a funkcionális, gyakorlati kérdések orientációjának jelentőségét emeli ki. Uo.

szuverenitásának visszanyerésére (nagyobb nemzetközi mozgástérre) alapozta politikáját.”⁵³

Ettől még voltak elvi különbségek, amelyek között lényeges a kereszténydemokrata párt egyházzal való kapcsolata is. Értelemszerűen a „két világháború közötti keresztény politikai pártok jogfolytonosságának talaján álló”⁵⁴ Pálffy József képviselte az egyházzal való szorosabb együttműködést. A felső papsággal és konkrétan Mindszentyvel is minden bizonnyal felhőtlenebb viszonya alakult volna ki, mint Barankovicsnak, akinél az elvi ellentéteken túl – a bíboros irányából – személyes ellenszenv is jelen volt.⁵⁵ A katolikus egyház párton keresztüli politikai befolyását (tehát a politikai katolicizmust) képviselő álláspont tökéletes példája, hogy az 1947-es választások közeledtével egy egységes – az egyház hivatalos támogatását élvező – keresztény párt létrehozásakor Mindszenty feltételei közé tartozott, hogy Barankovics mondjon le a főtitkári posztról, továbbá a *Hazánk* szerkesztőbizottságát a bíboros nevezze ki, a DNP vezetőségének 60 százalékát Mindszenty, 40 százalékát pedig Barankovics hívei közül kell választani, illetve hogy a párt az egyházpolitikai és világnézeti kérdésekben követi a püspöki kar álláspontját.⁵⁶ Ehhez képest Barankovics úgy látta, hogy az „egyház szent hivatása magasan a napi politika síkja felett áll”,⁵⁷ és a keresztény politikának támogatnia kell az egyházat, együtt kell működnie vele, azonban a kereszténydemokrata pártok (így a DNP) nem a katolikus egyházi vezetésre, hanem a mögöttük álló tömegekre alapozták létjogosultságukat.⁵⁸

A politikához való új viszony, a keresztény világnézeti párt koncepciója azt jelentette, hogy a DNP mentesül az egyházi befolyástól. Ez az elvi megfontolásokon túl pragmatikus szempontból is hasznos volt: így a klerikalizmus vádja alól ugyancsak mentesültek.⁵⁹ Ez – miként az,

⁵³ Tabajdi 2019, 186.

⁵⁴ Kiss 2019, 66; lásd még Szabó–Gyorgyevics 2017, 111–113.

⁵⁵ Gergely 2007, 144.

⁵⁶ Miklós 2019, 220.

⁵⁷ Kovács–Gyorgyevics 2001, 314.

⁵⁸ Petrás 2016, 94. Ez a típusú különbség, mégpedig hogy a párt inkább az egyház útmutatását követve, vagy inkább a keresztény inspiráción alapulva cselekszik, részben hasonló ahhoz a maritaini distinkcióhoz, amelyben a cselekvő „keresztényként”, valamint a „kereszténység nevében” cselekszik. Lásd Invernizzi Accetti 2019, 175–176.

⁵⁹ Szabó–Gyorgyevics 2017, 67.

hogy a demokratikus alapokon álló politikai erőként, s nem egy korábbi keresztény, antidemokratikus párt örököseként azonosították magukat⁶⁰ – a politikai versenyben való indulás feltétele volt.

Magyar sajátosságok

Evangéliumi szocializmus

Barankovics gazdasági és szociálpolitikai felfogásáról szólva visszatérő érvelés, hogy az kapcsolódott Wilhelm Röpke német közgazdász, társadalomkritikus – kapitalizmus és kommunizmus közötti – harmadikutas megoldásához.⁶¹ Barankovics valóban dicséri az általa magyarra fordított könyv előszavában Röpkét, különösen az emberi személyt újra fókuszba helyező álláspontját, valamint liberalizmus- és a kollektívizmuskritikáját. Ugyanakkor megjegyzi, hogy „Röpkével, a hibák megmutatójával sokkal többen értenek egyet korunk nagy szellemei közül, mint Röpkével, a programadóval. Éles diagnózisát alig fogadta ellentmondás a gondolkodók köztársaságában. Ajánlásai már több ellentmondást hívtak ki.”⁶² Ezen túl valójában semmi nem utal e szövegnél arra, hogy Barankovics rá építkezne gazdasági és társadalompolitikai felfogásában, sőt maga az előszó is inkább – a finom kritikákkal egybevéve – egyfajta értékes olvasmányként utal Röpke írására. Akkor vajon mi jellemzi Barankovics szociálpolitikai elképzeléseit? Leginkább az, hogy a magyar tapasztalaton és nem a nyugat-európai doktrínákon alapul. Barankovics – többek között Kovrig Bélával⁶³ ellentétben – nem szociológus, közgazdász, és nem is szociálpolitikus: fő forrása a személyes tapasztalata és vidéki származása.

1938-ban a *Múltunk* hasábjain az alábbiként összegzi szellemi forrásait: „[...] én falusi származék vagyok. Engem a parasztsághoz fűződő gyermekrajongásaim, e megsemmisíthetetlen és minden éjjelen fehér

⁶⁰ Uo. 109–110. Keresztes Sándor is kiemelte annak jelentőségét, hogy a DNP nem a régi keresztény pártok folytatása, hanem az új katolikus reformmozgalomból kinövő formáció. Lásd Miklós 2019, 217.

⁶¹ Gy. Pethe 2002.

⁶² Kovács–Gyorgyevics 2001, 90–91.

⁶³ Kovrig bemutatásához lásd Petrás 2019b.

kézként utánam nyúló élményeim politikailag is egy egész életre meghatároztak. [...] Belőlem, kissé rekedten, az *Elsodort falunak*, Ady forradalmiságának és Prohászka szociális katolicizmusának trombitái szóltak, parázs volt a szóm, s minden száraz adat e népről szerelemvallás lett ajkamon a föld és a népe felé, kivel néma eskü jegyzett már el öntudatom hajnalán. Bennem a hívők és a megszállottak, az örök forradalmár, erőmámáros (sic! – D. Á.) ifjúság lehetetlent nem ismerő hite égett...”⁶⁴

Mindezt kiegészíti és megerősíti 1943-as interjújának alábbi része: „Sorsom közös volt a harmincas évek ifjúságának sorsával. Megismertem a nyomort és a szenvedést, azt a leckét, amelyet könyvekből soha, s csakis személyes tapasztalatból lehet megtanulni. E sötét évek az én legnagyobb tőkéim, mert egyéni sorsom által azonosultam a szegény néppel és az igaztalanul szenvedőkkel, de megőriztem önrespektusomat.”⁶⁵

Babóthy Ferenc képviselőtársának vallomásai szerint Barankovicsot gyerekkorától kezdve kísérte a szegénység, ami nem csak tanítóként és újságíróként kísérte tovább; egész életében – még az emigrációban is – szerény körülmények között élt, tehát személyesen érzékelte a magyar társadalmi valóság nyomorát.⁶⁶

Így nem meglepő, hogy 1932-es írása szerint a reformkatolikus generációnak a politikában „a legszélesebben értelmezett emberi jogok érvényesítését és a legprogresszívebb szociális gondolkodást”⁶⁷ kell követnie, illetve hogy 1937-ben már földosztást követelt, amelyet a második világháborút követően is részben realista (úgyis bekövetkezik), részben szükséges társadalmi reformként is megtartott. Ez természetesen nem azt jelentette, hogy közvetlenül, illetve Prohászkan, vagy az evangéliumi szocializmus másik hősén, Giesswein Sándoron keresztül ne ismerte volna a katolikus társadalmi tanítást, és később ne vallotta volna a kereszténydemokratizmus bizonyos alapvetéseit (a magántulajdon tisztelete, több gazdaságilag független és önálló kis- és középvállalkozás ösztönzése). Mégis, a földrendszer radikális átszervezése,

⁶⁴ Kovács–Gyorgyevics 2001

⁶⁵ Idézi Miklós 2019, 213–214.

⁶⁶ Szabó–Gyorgyevics 2017, 319.

⁶⁷ Idézi Petrás 2019b, 110–111.

a nagybirtokok (különösen keresztény körökben) viszonylag korai felosztásának igénye, illetve a haladó, szociális igazságosságon alapuló szociálpolitikai elképzelései jelentős részben a saját maga által is átélt, a népi írók által szintén problematizált vidéki magyar tapasztalaton alapultak. Értelemszerűen ennek politikai következményei is voltak: a DNP programja a szegények, különösen a falusi szegény parasztság felemelésére összpontosítottak,⁶⁸ ráadásul a pártnak is erősen agrár jellege volt.⁶⁹ Röviden, ez alapvetően nem egy – részben elméleti alapon álló – német szociális piacgazdaság modelljének magyar változata.

Keresztény magyar állameszme

„Barankovics politikai hitvallásának lényegét a Szent István-i keresztény állameszme alkotja” – állapítja meg pontosan Gy. Pethe Ferenc.⁷⁰ Valójában, ha Barankovics politikai gondolkodásának fejlődéstörténetét nézzük, akkor a keresztény állameszmét érintő gondolatai korábban jelentek meg, mint a klasszikus nyugati-európai kereszténydemokrata elemek, és bár az 1945-öt követő időszakban – a korábbiakhoz képest – kevésbé hangsúlyos ez az elem, Barankovics lényegében nem változtat sem tartalmán, sem jelentőségén. Röviden: a keresztény állam eszméje vagy, másképpen fogalmazva, a Szent István-i állam eszméje Barankovics politikai gondolkodásának gravitációs központja.⁷¹ Álláspontja szerint Szent István Magyarország legnagyobb politikai gényusa volt, akinek sikerült egyesítenie a kereszténységet és a magyarságot Európában, ami a magyarság dicső történelmének védjegye volt az elmúlt ezer évben. A kereszténység és magyarság egysége Isten adta sors, aminek fenntartása elengedhetetlen az egyéni és társadalmi-politikai életben. Fontos látni, hogy nem egyfajta a nacionalizmusról van szó, amely a nemzetet előnyben részesíti más értékekkel vagy csoportokkal szemben, s nem is egyszerű patriotizmusról, amely a haza tevékeny

⁶⁸ Kovács 2017, 67.

⁶⁹ Miklós 2019, 221.

⁷⁰ Gy. Pethe 2002.

⁷¹ A reformkatolikusokra vonatkozóan a Szent István-i állameszme keresztény politikai jelentőségéről lásd Hantos-Varga 2025.

szeretete, ez annál jóval jelentősebb és mélyebb, mondhatni, transzcendensebb.

E – részben racionális, részben emocionális – vonalhoz tartozik Barankovics magyar történeti hősök iránti kiemelkedő tisztelete. Írásainak visszatérő eleme a kiemelkedő magyar egyházi vezetők (Prohászka Ottokár, Giesswein Sándor), politikusok (Szent István, Bethlen István), valamint írók és költők (Pethő Sándor, Ady Endre) vezéregyéniségére való utalás. Barankovics hitt a magyarok erkölcsi *felsőrendűségében* („minőségnép”),⁷² azonban ez nem rasszista és nem kirekesztő, hiszen nem más népekkel való viszonyban különbözteti meg a magyarokat, hanem saját erkölcsi teljesítményüket viszonyítja az elvárthoz (tehát nem *felsőbbrendű*). Ez a felelősség súlyát nem leveszi a magyarokról, hanem kritikusan fontossá teszi, ugyanis a nagyság – a múlt fényében – elvárható, s a politikai válságok is az erkölcsi válságokból erednek. „A nagyság pusztá létünk feltétele. Nekünk az a sors adatott nehéz kitüntetésül, hogy elveszünk vagy nagyszerűen élünk.”⁷³ Fontos tehát hangsúlyozni, hogy egy sajátosan *magyar* állameszméről van szó, amely része Barankovics kereszténydemokrácia-konceptiójának, s így lényegében különbözik a nyugat-európai felfogástól.

A állam eszméje tehát pozitív marad Barankovics gondolkodásában, az államról való általános gondolkodása nem veszi át a kereszténydemokrácia német és olasz változatában jellemző állam túlhatalmától való erős félelmet. Utal arra, hogy az emberi szabadságjogokat védeni kell az állammal szemben,⁷⁴ de ettől még nem fél azt javasolni, hogy a törvényhozásra helyeződjön az államelmélet súlypontja.⁷⁵ Az államhatalom megosztásának dinamikája helyi (önkormányzati, régiós), nemzetek közötti (transznacionális) és országon belüli, intézményi szinten sem követi a nyugat-európai kereszténydemokráciák logikáját. Észlelhetők párhuzamos irányvonalak (például a nemzetközi együttműködések és jogrend,⁷⁶ vagy az alkotmánybíróság intézménye támogatásának esetében),⁷⁷ azonban az alapvetések az állam szerepéről és az önkormány-

⁷² Lásd többek között *Szent István népe* című írását, Kovács–Gyorgyevics 2001, 27–32.

⁷³ Uo. 28.

⁷⁴ Uo. 326.

⁷⁵ Uo. 320.

⁷⁶ Uo. 209–218.

⁷⁷ Uo. 322.

zatok kiemelt – a demokráciát is érintő – jelentőségéről a magyar történeti hagyományt követik.⁷⁸

Lezárás

E tanulmány abból az előfeltételezésből indult ki, hogy a nemzetközi és magyar politikatudomány is nagyrészt adós a Nyugat-Európától eltérő kereszténydemokráciák természetének leírásában. Érvényes ez Magyarországra is, ahol a kereszténydemokrácia kutatása jellemzően történeti perspektívát követ. Részben a már meglévő irodalomra alapozva, részben pedig írásainak elemzésével a tanulmány rekonstruálta Barankovics kereszténydemokrácia-konceptiójának főbb elemeit, megkülönböztetve azokban a nyugat-európai és a magyar sajátosságokat.

Barankovics István kereszténydemokráciájának nyugat-európai inspirációja a szakirodalom és a vizsgált tényezők (*perszonalizmus, demokratizmus-popularizmus, keresztény világnézeti párt koncepciója*) alapján evidens. Ez azt jelenti, hogy a „modern magyar kereszténydemokrácia megteremtőjén”⁷⁹ keresztül az egész magyar kereszténydemokrácia erősen érintett a nyugati hatások által. Ezt vélhetően Barankovics sem tagadná. Ettől még politikai gondolkodásában s így kereszténydemokrácia-felfogásában is erősen jelen vannak magyar elemek, így az *evangéliumi szocializmus* és a *keresztény magyar állameszme*. Röviden: Barankovics figyeli és bizonyos tekintetben követi Nyugat-Európát, de a magyar szellem talaján marad.

Irodalom

- Balogh, Margit 1996: A „Kisatya”: P. Kerkai Jenő S. J. (1904–1970) In Kovács, K. Zoltán – Rosdy, Pál (szerk.) *Az idő élén jártak. Kereszténydemokrácia Magyarországon 1944–1949.* Budapest, Barankovics István Alapítvány, 42–72.
- Birkás, Antal 2020: A kereszténydemokrácia dogmatikája (dióhéjban). In Petrás, Éva (szerk.) *Múltunk jelene. Válogatás a Barankovics István Alapítvány honlapján 2013 és 2020 között megjelent írásokból.* Budapest, Barankovics Alapítvány.

⁷⁸ Uo. 320.

⁷⁹ Miklós 2019.

- Carlson, Allan 2007: Europe and the Christian Democracy Movement: A Once and Future Hope? *The Linacre Quarterly*, 74(2), 94–110.
- Darabos, Ádám 2023: Striving for World Peace and Mature Democracy The Lessons of Pope Pius XII's 1944 Radio Speech on Christmas Eve. *Hungarian Conservative*, 3(4) 78–85.
- Frenyó, Zoltán 2002: *Egy magyar katolikus gondolkodó: Mihelics Vid életműve*. Budapest, METEM.
- Frenyó, Zoltán 2007: Keresztényszocializmus – hivatásrendiség – kereszténydemokrácia. A keresztény társadalomelmélet Mihelics Vid életművében. In Mészáros, József – Há-mori, Péter – Gergely, Jenő (szerk.) *Az élő hagyomány: Barankovics István és a magyarországi kereszténydemokrácia öröksége*. Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó, 65–86.
- Gergely, Jenő 1993: *A keresztényszocializmus Magyarországon (1924–1944)*. Budapest, Typo-vent Kiadó.
- Gergely, Jenő 2007: A kereszténydemokrácia Magyarországon. *Múltunk*, 3, 113–154.
- Gyorgyevics, Miklós 2001: Pályakép. In Kovács, K. Zoltán – Gyorgyevics, Miklós (szerk.) *Híven önmagunkhoz – Barankovics István írásai a kereszténydemokráciáról*. Budapest, Barankovics Akadémia Alapítvány, 474–508.
- Gy. Pethe, Ferenc 2002: Immár hazai földben a számkivetett Barankovics is. *Távlatok*, 12(55). <http://www.tavlatok.hu/5506kultura.htm>
- Hantos-Varga, Márta 2023: A politikai cselekvés viszonyítási pontjai a keresztény államel-mélet és a szentszéki megnyilatkozások alapján. *Történelmi Szemle*, 65/4, 705–736.
- Hantos-Varga, Márta 2025: A szentistváni állameszme mint „politikára alkalmazott kereszténység”. Reformkatolikus megfontolások a politikai közösségről és a nemzetről az 1930-as és 1940-es években. *Történelmi Szemle*, 67/1, 147–173.
- Invernizzi Accetti, Carlo 2019: *What is Christian Democracy? Politics, Religion and Ideology*. Cambridge University Press.
- Jancsó, András 2022: 'Theologians' on Modern Politics: Pope Pius XII. *Hungarian Conservative Online*. <https://www.hungarianconservative.com/articles/philosophy/theologians-on-modern-politics-pope-pius-xii/>
- Karatnycky, Adrian 1998: Christian Democracy Resurgent: Raising the Banner of Faith in Eastern Europe. *Foreign Affairs*, 77/1, 13–18.
- Kerem Tudásbázis 2015: *Barankovics István*. <https://keremtudasbazis.hu/barankovics-istvan-2/>
- Kiss, Mária Rita 2019: „Mások sorsát fogadd szívedbe”. Slachta Margit keresztény közéleti-sége. In Petrás, Éva (szerk.) *A magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka*. Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó.
- Kiss, Mária Rita 2020: 110 éve született Barankovics István, alapítványunk névadója. In Petrás, Éva (szerk.) *Múltunk jelene. Válogatás a Barankovics István Alapítvány honlapján 2013 és 2020 között megjelent írásokból*. Budapest, Barankovics Alapítvány.
- Kovács, K. Zoltán 2001: Előszó. In Kovács, K. Zoltán – Gyorgyevics, Miklós (szerk.) *Híven önmagunkhoz – Barankovics István írásai a kereszténydemokráciáról*. Budapest, Barankovics Akadémia Alapítvány, 9–12.
- Kovács, K. Zoltán – Gyorgyevics, Miklós (szerk.) 2001: *Híven önmagunkhoz – Barankovics István írásai a kereszténydemokráciáról*. Budapest, Barankovics Akadémia Alapítvány.
- Kovács, K. Zoltán – Gyorgyevics, Miklós (szerk.) 2002: *Demokrácia, egyház, szabadság*. Budapest, Szent István Társulat.

- Kovács, K. Zoltán – Rosdy, Pál (szerk.) 1996: *Az idő élén jártak. Kereszténydemokrácia Magyarországon 1944–1949.* Budapest, Barankovics István Alapítvány.
- Krúdy, Tamás – Nagy, Milán – Puskás, Balázs 2024: *Fogalomtár. A kereszténydemokrácia alapfogalmai.* Szent István Intézet. <https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2024/05/fogalomtar-a-keresztenydemokracia-alapfogalmai.pdf>
- Marcinkiewicz, Kamil – Dassonneville, Ruth 2021: Do religious voters support populist radical right parties? Opposite effects in Western and East-Central Europe. *Party Politics*, 28(3), 444–456. <https://doi.org/10.1177/1354068820985187>
- Mészáros, József – Hámori, Péter – Gergely, Jenő (szerk.) 2007: *Az élő hagyomány: Barankovics István és a magyarországi kereszténydemokrácia öröksége.* Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó.
- Miklós, Péter 2019: A modern magyar kereszténydemokrácia megteremtője. Barankovics István. In Petrás, Éva (szerk.) *A magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka.* Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó.
- Petrás, Éva 2016: Barankovics István és pártja az 1945–49-es demokráciában és annak utóvédharcában. *Múltunk*, 61/1, 90–107.
- Petrás, Éva (szerk.) 2019a: *A modern magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka.* Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó.
- Petrás, Éva 2019b: Egy tudós útja a szociálpolitikától a kereszténydemokrácia felé. Kovrig Béla portréja. In uő. (szerk.) *A magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka.* Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó.
- Petrás, Éva (szerk.) 2020: „Nem fényleni, hanem használni” – Barankovics István válogatott írásai az emigrációból. Budapest, Gondolat Kiadó.
- RevDem, 2022: “Post-War Christian Democracy Was Relatively Short-Lived”. Fabio Wolkenstein on the Dark Side of Christian Democratic History and Politics. *RevDem – The Review of Democracy*. <https://revdem.ceu.edu/2022/07/07/post-war-christian-democracy-was-relatively-short-lived-fabio-wolkenstein-on-the-dark-side-of-christian-democratic-history-and-politics/>
- Szabó, Róbert 2015: Egy kereszténydemokrata kísérlet Kelet-Közép-Európában, a Demokrata Néppárt (1944–1949). In Fontaine, Pascal: *Út Európa szívébe.* (Szerk.: Kiss, Mária Rita.) Budapest, Barankovics István Alapítvány.
- Szabó, Róbert – Gyorgyevics, Miklós (szerk.) 2017: *Egy élet a kereszténydemokráciáért. Kovács K. Zoltán válogatott írásai.* Budapest, Barankovics István Alapítvány.
- Szerencsés, Károly 2023: Keresztény politizálás a II. világháború után. *Kommentár*, 2, 115–122.
- Tabajdi, Gábor 2016: A hatalom a kereszténydemokrata hagyományokban (1945–1989). In Bíró, Csilla – Visy, Beatrix (szerk.) *Hatalmi Diskurzusok. A hatalom reprezentációi a tudományokban és a művészetekben.* Budapest, OSZK–Gondolat.
- Tabajdi, Gábor 2019: A keresztény politizálás korszakain át. Pálffy József pályaképe. In Petrás, Éva (szerk.) *A magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka.* Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó.
- XII. Piusz 1944: *Radio Message of His Holiness Pius XII to the People of the Entire World.* A Vatikán hivatalos weboldala. https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/speeches/1944/documents/hf_p-xii_spe_19441224_natale.html
- Zachar, Péter Krisztián 2019: A magyar kereszténydemokrácia karizmatikus szervezője. Kerkai Jenő S. J. In Petrás, Éva (szerk.) *A magyar katolikus politizálás arcképcsarnoka.* Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó.

